

КӨХТӨӨХ ЫЧЧАТ

Олонхоһут Зоя Дьяангыны ылынна

сүөһүбүн үүрэн аҕалан биэрэрин”, — диир. Ол эбэтэр, бу олонхоҕо кэлсэнэр олох Дьяангы сиригэр-уотугар була турар курдук ойууланар эбит!

Соловьевтар – Дьяангыттан төрүттээхтэр?

• Хомойуох иһин, олонхо сурукка тиһиллэ, киэн аранҕа тахса илик. Бэйэм учууталбынан В.И. Троевалыын кинигэ тахсарыгар үлэлэнэ сылдьабыт. 1941 сыллаахха Чарангай оскуолатын учууталара П.Н. Соловьевтан сурукка түһэрибигтэр. Уопсайа 16 араас буючар баар. Ону барытын сурукка түһэрдигит, оһон научнай хабааннаах үлэни онторор соруктаахпыт. Биир интэриэһинэйи бэлити көрдүм: Дьяангы сиригэр Соловьев дьэн араспаанньаах олонхоһуттар оһон ааспыттар эбит. Ол туох сибээстээгин олох билбэппиз. Наһаа интэриэһинэй

ыга септөөх үлэ барыта. Сыл аайы «Мин олонхо дойдутун оҕотобун», «Мунха олонхо» ытыллаллар. Быйыл «Ычат олонхо» дьэн уопастыбаннай тэрилтэ тэрилиннэ. Оһон олонхоһут ычаттар ыйга биридэ мустан олонхо кизэлэрин тэрийэбит, бэйэ бэйэбитин истэбит. Мин устудьуон оҕолору олонхо толоруугар дьарыктырыга холоно сылдьабын. Быйыл үлэтиир институтпар «Долун» дьэн фольклорнай бөлөһү тэрийдим.

Түөлбэ олонхо ураты суолталанна

• Олонхо ыһаһар Дьяангы түөлбэ олонхоһуттар олус улахан суолта уурулунна. Ол тэрэһин хас биридии эҥаабыгар көһүннэ. Олонхоһуттара улахан суолта уурбуттара олус үчүгэй, тийиэхпитигиттэн барыахпыттар дьэри ытс урдугэр сырыттыбыт. Оһон аһэри ычат-

ди — хайдах Уус Алдан
Баатагайгар Дьяаныг сир-
уота хохуйлуон сөбүй?

Онно — Баатабай, манна — Баатабай...

• Оскуолаға үерэнэ сый-
дан реферат суруйбутум
— Уус Алдан Баатагайга тобо
Баатагай дин ааттаммытын
туһунан. Кырдыаастар кэпси-
иллэринэн, 1800 сыллардаах-
ха биһиги Баатагайбыттыгын
бэрт күүстэҕэ-уохтаах Баатагай
дин ааттаах аттаах киһи
Дьяаныга барбыт дин кэспэ-
эбиттэрэ. Ол киһи ата баран
иһэн күрээн хаалбыт. Ол
ат сүппүт сирин “Баатагай
Алыга” дин ааттаабыттар
дин кэспэбиттэрэ.

“Түөлбэ олонхоһут” — анал аат

• Бүтэһигин олонхону 2002
сыллаахха толорбутум. Ол эбэ-
тэр олонхону толорботоҕум
номнуо 13 сый буолбут.
Хайдах эрэ Дьяаныгын сирин-
уотун көрүөхпүн баарарым
күүһүттэн, испэр “толо-
роор кэмим кэлэ быһыылаах
э” диэммин, олонхоһуттар
күөн күрэтэригэр кыттар-
га анаан сананан кэллим.
Уолсайа күрэххэ 30-тан тахса
ыччат кыттыһынылла. Үөрүм
иннигэр, 10 бастын ыччат-
олонхоһут ахсааныгар кии-
рэн, «Түөлбэ олонхоһут» анал
аакка тиксэр дьоллоннум.
Киһи кэрэхсизэ, дүүлүүр
сүбэ ыччаттарга олонхону
толоруу таһыма үрдэбит дин
бэлиэтээгэ. Бу сүрүн төрүөгэ
— өрөспүүбүлүккэ олонхону
үйэтитигэ уонна сайыннары-

Ханайар хаба ортомугар
Килэрийэр киһинигэр,
Дьогдойор уорбаатыгар,
Олохсуйан олохсуйбут
Таас үрэх дьардаалаах,
От үрэх дьардаалаах,
Буор тутулуктаах,
Бэртиэмэ кырыстаах,
Кэрдиис хабарба
Алтан туона
Аан чалбай

“Хопто түһүлгэ” дин
Улуу сир үөскээн
Олорбута эбитэ үһү — дин.

Манна этиллэринэн, “Хопто
түһүлгэ” дин улуу сир былыр
былыргыттан баар эбит. Аны
туран олонхоһут “Хопто
түһүлгэни” манньк хохуйар:

Бу хопугу өтүтүн
Күөйэ көрдөхкө,
Лагарыттаас таас хайа
Дайдыланан тарданан
Түспүт эбит.
Арҕаа өтүтүн
Күөйэ көрөн турдахха,
Арыс үөстээх
Арылы муора таманнаах.
Илин өтүтүн
Эргийэ көрөн турдахха,
Чэл мыраан сир буолан
Тэнийэн түспүт эбит,

Кырдык, “Хоптолоох
түһүлгэ” манна чопчу
ойууланар — хотугу өттө
лагарыттаас таас хайа дойдуга.
Арҕаа өтүтүгэр — Дьяаныгын Эбэ.
Аны олонхо сүрүн геройа
Күн Ньургун бухатыр ыры-
атыгар-тойугар олус элбэх-
тэ: “Сарсыарда Дьяаныгын хай-
атынан баайбын, ынахпын-

олонхону толорууга араас
таһымнаах күөн-күрэтэргэ
кыттарым. Ол да иһин буо-
луо, устудьонунур кэммэр
дипломнай үлэбин Намыын
олонхоһуттар анаан суруйбу-
тум. Оскуолаға үерэнэр сый-
ларбар хайдах эрэ олонхо
дойдугун, сирин-уотун харах-
пар ойуулаан көрбөккө эрэ,
нойосуулаан үерэтэн толоро-
рум. Онтон бу күннэргэ ыһыах
ыһылар сиригэр кэлэн баран
өйдөөбүтүм, толоруохтаах
олонхо ис хоһоонугар таа-
стаах Ытык Дьяаныгын сирэ-уота
ойууланар эбит!

Олонхоҕо — Хоптолоох түһүлгэтэ

• Быйылгы Олонхо
ыһыаға Хоптолоох дин
сиргэ ыһылынна. Оттон
мин олонхобор бу курдук
хоһуйулар:

Былыргы дьылга
Үктээтэр өлүлүбэт,
Баттаатар
маталдьыйбат,
Тобуктаатар тулхадыйбат,
Туой буор тутулуктаах,
Орто аан дойду

Олохсуйуугар
Былыргы ытык
кырдыабаастар,
Өлбүт өбүгэлэр,
Сээркээн сэнэттэр,
Саха төрүттэрэ
Бастаан сабаланыытыгар,
Оттордоон үөскэбит
Орто туруук дьабыл дойду
Бастаан олохсуйуугар,
Орто аан дойду

Бу күннэргэ буолан ааспыт өрөспүүбүлүккэтээҕи Олонхо ыһыаҕын биир үгү өрүттэриттэн биридэстэрэ — ыччат элбэҕэ.

■ Елена ПОТОЦКАЯ

Мин Дьяаныга тийбит
бастагы күммэр олонхоһут
ыччаттар түмүү тэриммит
буолан, бары күргүөмүнэн
кэлэн, олонхо толороо-
ру сыйдыалара. Кинилэр
ортолоругар Уус Алдан
Баатагайыттан төрүттэх Зоя
Стрекаловскаяны ураты бэлиэ-
тии көрбүтүм. Эдэр олонхоһут
билигин Арктикагаабы култуу-
ра уонна искусство институгун
ыстаарсай преподавателинэн
үлэтиир. Зоя Стрекаловская
бэрт интерһинэй кэспэ-
эннэх киһи буолан биэрдэ.
Онон бу суруйуубун дьоруойум
ааттыгын тиэрдим.

Олонхо ис хоһооно Дьяаныгын тардыылаах!

• Мин үрдүк үөрэх
кыһатыгар үлээбитим ном-
нуо тохсус сыла. Санкт-
Петербурдааҕы култуу-
ра институгулар аспирант-
кабын. Диссертациям тиэмэ-
тэ олонхону кытта ыкса сибэ-
эстээх. Оскуолаға үерэнэ сый-
дыан олохтоох олонхоһут
П.Н. Соловьев — Намыын «Күн
Ньургун» олонхоһут архы-
ыттан булбутум. Оччолорго

олонхоһуттары истээччи
аһыйабын бэлэтии көрдүм.
Манньк кестүү Дьяаныга
эрэ буолбатах, бары ытыл-
лар ыһыахтарга баар харты-
на. Маныаха истээччи култуу-
урагын сөргүтэр наада эбит
дии саныбын. Араас хай-
ысханы тобулар ордук буол-
су. Холубура, күрэхкэ кыт-
тар олонхоһут бэйэтигэр
истээччилэрдээҕэ буоллар. Бу
өрүтү дүүлүүр сүбэ анал кри-
терий быһытынан киллэрэ-
рэ буоллар, баҕар, көдүүһэ
үрдүү этэ. Маны таһынан
оҕону олонхоҕо оҕо саадыгын
сыһыарыахха наада эбит.

“Дьяаны олонхоһут хан-
тан билэһиний?” — дин
үгүстүк ыйытталар. Оскуола
сааспар Дьяарыйа Томская-
Чаайка толоруутун истиби-
тим. «Саха Өрөспүүбүлүкэтин
норуоттарын култууралара»
өрөспүүбүлүкэтээҕи олимпиа-
да тэрийбиһит. Онно Дьяаны
оҕото олонхоһоон 1 миэстэни
ылбыта. Толорууга олус эри-
эккэс этэ! Ол да иһин буолуо,
Дьяаны олонхоһо миэхэ ордук
чугас.

Дьяанылар кыһаммыттар!

• Өрөспүүбүлүкэтээҕи
ыһыахха бары күргүөмүнэн
бэлэмнэммиттэрэ харахха
быраһыллар. Тутуу бөҕө бар-
быт. Бастагы күн тийээт бэли-
этии көрбүтүм, бэл, 5-с кылаас
үөрэнээччилэрэ оҕолор эрби
тутуурдаах түһүлгэттэн тах-
сан эрэллэрэ. Ол да иһин буо-
луо, норуот күһэ — көмүөл
күһэ буолан, ыраах, суола-
иһэ мөлтөх улуус диэтэххэ,
суолталах тэрээһин олус үрдүк
таһымнаахтык ааста.